

Türkmenistan'a bir gezi

Category: Kitapcy,Sözler,Ýol ýazgylary

написано kitapcy | 22 январа, 2025

Türkmenistan'a bir gezi

TÜRKMENİSTAN'A BİR GEZİ

Türkçe'nin en saf haliyle yaşadığı, kadınların erkekleri gölgede bırakacak kadar renkli giyindiği, sokakları tertemiz, müzeleri, tarihi yapıları bakımlı bir ülke Türkmenistan. Yüzde 90'ı çöllerle kaplı. Buna karşın şehirleri yemyeşil. Doğalgaz zenginliği sayesinde refah yüksek. Fiyatlar ucuz. 5,1 milyonluk nüfusunun neredeyse tümü okur-yazar.

Aralık ayında sıcaklık 6-10 derece arasında. İklimi kuru olduğu için soğuk hissedilmiyor. Atalarımızın izini sürmek, kutsal Merv'i, mucizevi Ürgenç'i görmek, rüzgar kanatlı Akhalteke atlarının sırrını çözmek istiyorsanız yola çıkmaya değer.

■ AŞKABAD

Başkentin ismi Arapça aşk, Farsça kent anlamındaki ibad sözcüklerinin bileşimi. Yollar yemyeşil, sokaklar temiz. Kadınlar devamlı ellerinde süpürgelerle sokak süpürüyorlar. Ülke doğal gaz zengini olduğu için hava kirliliği yok. Toprak bol, nüfus az, sokaklar boş. Merkez, merhum devlet başkanı Türkmenbaşı Niyazov'un girişimleriyle beyaz kente dönüştürülmüş. Türk müteahhitlerin yaptığı muazzam yeni binalar, anıtlar beyaz mermer kaplı. Tekdüze bir izlenim veren ultra modern görüntü, kent çevresindeki yerleşimlerde değişiyor. Kendinizi 100 yıl geriye ışınlanmış gibi hissediyorsunuz.

Doğal gaz, benzin, elektrik, su ücretsiz. Maaşlar aylık yaklaşık 150-250 dolar civarında. Yasaklandığı için sokaklarda dilenci görülüyor. Ülke yabancı sermayeye ihtiyatlı yaklaşıyor. Mevcut devlet başkanı, Niyazov kadar abartmasa da, şehirde resimlerine, onu öven sözlere sık rastlanıyor. Halk

cana yakın. Türk olduğumuzu öğrenenler gözleri ısıldayarak hal hatır sordu. Kadınlar desenli aplik yakalı, rengarenk geleneksel uzun elbiseler giyiyor. Evliler başını bağlıyor. (Başı bağlı deyimi buradan geliyormuş) Zenginler gülümsediğinde tüm dişlerinin altın kaplı olduğunu görüyorsunuz.

Bayramı bol bir ülke Türkmenistan. Halı, kavun, buğday, at bayramı bile var. Bazı aileler gelir sağlamak için özel izinle turist gruplarını evlerinde ağırlıyor. Odaları bahçeli avlu etrafına dizilmiş. Zarif halk dansları ve şarkıları eşliğinde yemek yiyip, danslara eşlik edebiliyorsunuz. Ev halkının yaptığı el işleri de bir kenarda satışta sunuluyor.

■ BİR TONLUK HALI

27 bin metrekarelik alana kurulan, beş bin kişilik Ertuğrul Gazi Camii, Türk camisi olarak biliniyor. Dış cephesindeki küfeki taşları İstanbul Hadımköy'den, mermerler Marmara Adası, Adapazarı, Elazığ ve Uşak'tan, künderakari kapı ve pencere kepenklerinde kullanılan meşe ağacı Bolu'dan temin edilmiş. Türkiye'den 320 TIR'la taşınmış.

Halı Müzesi'nde Türkmen halı ve kilimlerin en güzel örnekleri sergileniyor. Özellikle, 40 kişinin yedi ay gece gündüz çalışarak yer tezgahında dokuduğu, 49 milyon düğümden oluşan 193 metrekarelik halı büyüleyici. Aslında Moskova'daki Bolşoy Tiyatrosu'na perde olarak hazırlanmış, çok ağır geldiğinden geri gönderilmiş. Fotoğrafının çekilmesine izin verilmiyor.

Aşkabat Milli Müzesi'nde ülkenin dört bir yanından gelen eserler sergilenmekte. En ilgi çekici buluntuları arkeoloji ve etnoğrafya bölümlerinde görebilirsiniz. 500 bin parçalık koleksiyonunda antik dönem ve ortaçağa ait çok nadir buluntular var. Ayrıca çok sayıda antik Türkmen halısı, milli kıyafetler, kumaşlar, müzik aletleri, silah, müchever, madalya, tarihi yazılar, fil dişinden yapılmış boynuz şeklinde kaplar (riton) ve heykelcikler sergilenmekte. 19. ve 20. yüzyıl bazı Rus ve Batı Avrupalı sanatçıların tablo, çizim, heykelleri, ülkenin flora ve faunası, fosil, ender jeolojik

buluntuları ile bu görkemli müze görölmeye değer.

■ KADINLAR İÇİN CENNET

Ayağımın tozuyla Çöl Pazarı'na uğradım. Talkuchka/Cıgıldık, yani "itme-kakma" pazarı şehre yarım saat uzaklıkta, çölün ortasına kuruluyor. Haftanın dört günü ülkenin dört bir tarafından satıcılar buraya geliyor. Ulaşım ucuz. Uçakla 45 dakikalık uçuşun bedeli 10 dolar. Pazar masal ülkesi gibi. Ne ararsanız var: El işleri, kaftanlar, örtüler, halı, heybe, keçe, takı, kalpak, eski madalyalar, kitaplar, sebze, meyve, otomobil, seyyar restoranlar. Nereye bakacağınızı şaşıırıyorsunuz. Tam bir renk cümbüşü, curcuna. Satıcılar laf atmıyor, mallarını gösterip "bak ne güzel, alsana" diyor. Dolar, Euro geçiyor. Halılar çok güzel ama maalesef ülke dışına çıkartmak zor.

Türk inşaat firmaları buraya da 2010'da tamamlanacak bir modern pazar kuruyor. Bitince pazarın bütün sihiri kaçacak...

■ MERV

Bu şehirde gelin olmak çok zor.

UNESCO'nun Dünya Kültür Mirası listesindeki Merv şehrine Aşkabat'tan 50 dakikalık uçuşla ulaşıılıyor. Bilinen tarihi, Abamendiler'e (M.Ö. 6-4. yüzyıl) uzanmakla beraber, ilk kuruluşunun daha da eskiye gitmesi muhtemel. Türkler 1035'te toplu olarak gelip şehre yerleşmeye başlamış. Beş yıl sonra Selçuklular ele geçirmiş. 1221'de Moğol istilasıyla yerle bir edilmiş, mezarlar ve türbeler hazine avcılarınca talan edilmiş. 15.yy'da Timurlu Şahruh'un emriyle tekrar inşa edilip, başka bölgelerden getirilenler yerleştirildiyse de kent hiç bir zaman eski ihtişamına ulaşamamış.

Günümüzde kutsal şehrin Sultan Sancar Türbesi, Abdullah Han Kalesi, Büyük ve Küçük Kız Kaleleri gibi mekanları okul öğrencileri, aileler, yeni evliler tarafından ziyaret ediliyor. Dua edip, toplu halde yemek yiyerek günlerini geçiriyorlar. Mezarlıklar bu kutsal alanların yakınında. Yolda yeni evli bir çifte rastladık. Gelin o kadar kat kat

giydirilmişti ki, rulo yapılmış halıyı andırıyordu. Gelinler kaftanı başlarından geçirip tüm vücutlarını örtüyor. Kaftanın üstüne işlenen gümüş takılar 30 kilogram. Türkmenistan'da gelin olmak, bu serenomiye katlanmak hiç kolay olmasa gerek. Sultan Sancar Türbesi, küp formunda, çok sade bir yapı. Üstünü örten kubbe bir zamanlar turkuvaz renkli, çok güzel çinilerle kaplıymış. Çevresindeki yapılar depremler, saldırılarla yıkılırken, türbe üç metre kalınlığındaki duvarları, altı metre derinliğindeki temelleri sayesinde bugüne ulaşmış.

Büyük ve Küçük Kız Kaleleri, Sasanilerce 7. yy'da kurulmuş. Çok sıkı korumalı, kerpiç duvarlarıyla 600 yıl kullanılmış. Günümüzde ise tamamen harap olmuş durumda.

Merv Pazarı'ndan kumaş, giysinin yanı sıra çeşitli hastalıklara deva otlar, hatta sülük bile alabilirsiniz. Şehri bir günde rahatlıkla gezip, akşam uçağıyla Aşkabat'a dönebilirsiniz. Türkmenler uçuş boyunca cep telefonunu rahatça kullanıyorlar, ikaz etmeyi unutmayın.

■ TAŞAVUZ – ÜRGENÇ

Dileğinin gerçekleşmesini isteyen, kaftanla tepeden yuvarlanıyor.

Aşkabattan Taşavuz'a uçakla yaklaşık bir saatte gidiliyor. Amu Derya deltasındaki bu yerleşimin yeni adı Daşavuz. 19. yüzyılda bir kale olarak kurulmuş. Günümüzde düzgün sokakları, blok apartmanlarıyla tipik bir Sovyet yerleşim örneği. Moskova-Köhne Ürgenç demiryolu da buradan geçiyor.

Taşavuz'dan yaklaşık iki saatlik otobüs yolculuğuyla ortaçağın önemli kentlerinden Köhne Ürgenç'e varıyorsunuz. Açık hava müzesi görünümündeki kent geniş bir alana yayılmış. Adeta bir adak yeri. Neredeyse her ağaç dalına bez parçası bağlanmış. Şehri daha çok hastalar, dilekte bulunmak için ziyaret ediyor. İsteği yerine gelen burada kurban kesiyor. Çocuk sahibi olmak isteyenler içinde oyuncak bebek bulunan küçük beşikler bırakıyor. Ayrıca dileklerin gerçekleşmesi için üstlerine geçirdikleri bir kaftanla yere yatıp bir tepeden aşağı metrelerce yuvarlananları hayretle izledim. Eh, buralara gelip

de adak adamamak olmaz, ben de geleneklerine katılmadan edemedim.

■ BAŞ VE VÜCUT AYRI MEZARDA

Turabeğ Hanım Türbesi, Orta Asya'nın en önemli yapılarından. Geometrik planı çok büyük takvim gibi. İnsanoğlunun zamandaki önemsizliğini vurguluyor. İçindeki kubbede ışıldayan mozaikler günleri temsil eden 365 ayrı bölüm. Kubbenin altında, saati temsil eden 24 kemer, onun altında ayları temsil eden 12 kemer ve ayın haftalarını temsil eden dört büyük pencere bulunuyor. Türbe 14. Yüzyıl'da, Altınordu döneminde, Sufi hanedanının aile mezarı olarak yapılmış. Turabeğ Hanım hem bu hanedandan Kutluğ Timur'un karısı hem de Altınordu'ya İslamiyeti getiren en büyük liderlerden Özbek Han'ın kızı.

Necmeddin Kubra ve Sultan Ali Türbeleri aynı avlu içinde, karşılıklı. Necmettin Kubra 12-13. yüzyıllarda yaşamış Horezmlı çok ünlü bir öğretmen ve şair. Moğollar başını keserek öldürmüş. İki mezardan birinde başı, diğerinde vücudu gömülü. Türbesi Türkmenler'in ikinci Mekke'si. Üç kez ziyaret etmek bir hacca bedelmiş. İyileştirici güçlere sahip olduğuna inanılıyor. Duacı, dilekçi ziyaretçisi bol. Türbenin üç kubbesi, özgün çinili girişi bulunuyor. Sultan Ali ise 16. Yüzyıl Özbek lideri. 1320'lerde yapılan Kutluğ Timur Camii'nin tuğla minaresi 62 metre yüksekliğiyle Orta Asya'nın en uzun. Bacayı andıran minare 143 basamaklı. 800 yıllık Sultan Tekeş Türbesi, konik kubbe ve zigzag desenli tuğla işçiliğiyle tipik Horezem mimari özelliklerini yansıtıyor.

■ NE, NEREDE, NASIL?

Para birimi Türkmen Manatı. 14 bin Manat yaklaşık 1 dolar. Euro geçiyor. THY İstanbul'dan Aşkabat'a her gün uçuyor. Vize almak zor. Hava alanındaki formaliteler cabası. En kolay turla gitmek. Aşkabat'ta beş yıldızlı Ak Altın Plaza Hotel'de kalabilirsiniz. Tel: (99312) 363700. Çoğu özel otomobil taksi olarak çalışıyor. Caddede elinizi kaldırıncaya, çok beklemiyorsunuz. Fiyatlar makul, inmek istediğinizde "ben

burada düşeyim” diyorsunuz. Devlet binaları, hava alanı, müze ve cami içleri, sınır kapılarında fotoğraf çekmek yasak. Sokakta dahi sigara içmek yasak.

■ TÜRKMEN YEMEKLERİ

Türkmen mutfağı bize hiç yabancı değil. Mantı, mantı böreği (Khonim böreği), börek (samsa), pilav, süzme yoğurt, ayran, mercimek çorbası, erişte ve şiş başlıca yemekleri. Mantının kabak, patates, ıspanak, yabani otlusunu da yapıyorlar. Bir kevgirin üstüne dizip, buharda pişiriyor, bir kase yoğurtla servis ediliyor. Hanım Böreği mantının büyük rulo şeklindeki hali, içinde kıyma, patates, soğan, otlar var. Salata çok ince doğranmış, turşumsu havuç, yabani ot ve süzme yoğurttan yapılıyor. Türkmenistan’da pirinç bol ve çeşitli, pilavlar da öyle. En popüleri Özbek pilavına benzeyen havuçlu, üzümlü, etli Türkmen pilavı. Pamuk yağıyla pişiyor. En lezzetlisi pazardaki seyyar satıcılarınki. Tandır veya fırında, süt veya su katarak pişirdikleri ekmek ve pidelerin nohutlu, susamlı, soğanlı ve çörek otlu çeşitleri var. “Lochira” denilen yassı, 2-3 milimetrelilik ekmeklerin hepsinin üstüne “çekiş” adlı aletle desen yapıyorlar. Tatlıları helva, şekerpare ve pişmaniye. Daha çok meyveyi tercih ediyorlar. Deve et ve sütü mutfaklarının gözdelelerinden. Ayranının çok lezzetli olduğu söyleniyor.

■ At bakanlığı olan tek ülke

Sabah kalk atını gör, atından sonra babanı gör, diyor bir Türkmen atasözü. Türkmenler için at can yoldaşı, tutku, dilek, murada ermek demek. Türkmenler gücü, dayanıklılığıyla ünlü atları Akhalteke sayesinde çölleri aştı, gece gündüz yol alıp akın yaptı. 1917 Rus işgalinden önce hemen hemen bütün Türkmen ailelerin en az iki atı varmış. Sosyalist sistemde atlar devlet çiftliklerinde yetiştirilmiş. Bazı aileler atlarından vazgeçmemek uğruna İran ve Afganistan’a kaçmış. 1991’de bağımsızlığını kazanan Türkmenistan’da yeniden milli sanat olmuş at yetiştiriciliği. Çiftlikler açılmış. Akhalteke milli

servet, devlet armasında yer alıyor. Komşu Kazak ve Özbeklerin aksine Türkmenler at eti kesinlikle yemiyor. Türkmenistan, At Bakanlığı bulunan tek ülke.

Arzu KILIÇÖZLÜ / HÜRRİYET

Ýol ýazgylary